

Heeft de Pensioenwet de positie van de ongehuwd samenwonende partners verbeterd?

115

Drs. I.E. Leene-Hoedemaeker¹

In Nederland wonen meer dan 4 miljoen mensen samen. Daarvan is ruim 3,3 miljoen gehuwd.² De rest woont ongehuwd samen, of zo prof. mr. Gr. van der Burght dit omschrijft, heeft een buitenhuwelijkse samenleving.³ Het aantal ongehuwde paren dat samenwoont is sinds 1995 gestegen van 500 000 naar ruim 760 000. Opvallend daarbij is dat de stijging zowel absoluut als relatief het grootst is bij mensen met kinderen. Qua aantallen gaat het om het formaat van een flinke gemeente in Nederland. Het CBS verwacht dat het aantal ongehuwde partners de komende jaren zal blijven stijgen. Speelt de Pensioenwet (PW) daar voldoende op in en zijn er aanpalende wetten waar mogelijk aanpassing wenselijk is? In het onderhavige artikel zal ik mij met name richten op hetgeen voor de partners is geregeld ter zake van het partnerpensioen en het ouderdompensioen.

Inleiding

De PW vervangt de Pensioen- en spaarfondsenwet (PSW) die uit 1954 stamt. Op 26 september 2006 is het Wetsvoorstel Pensioenwet door de Tweede Kamer aangenomen en op 5 december is de instemming van de Eerste Kamer verkregen. Per 1 januari 2007 is deze wet van kracht.

De belangrijkste wijzigingen van de PW met betrekking tot de partner zijn de volgende:

- het partnerbegrip;
- de wachttijd/drempelperiode;
- de informatieplicht⁴;
- de directeur-groootaandeelhouder (dga) valt niet onder de PW;
- behoud aanspraak op pensioen bij beëindiging dienstverband/verlof;
- tijdstip keuzerecht uitruil ouderdompensioen in partnerpensioen.

In het betoog zal blijken dat al deze wijzigingen die hierna worden toegelicht, niet zullen leiden tot een verbetering van de rechten van de ongehuwde partner ten aanzien van het ouderdompensioen. Wel is er verbetering ten opzichte van de rechten op het nabestaandenpensioen.

Het partnerbegrip

Het begrip partner kent veel definities. Van Dale omschrijft het zeer ruim: degene met wie men samen leeft.

In de oude PSW was het partnerbegrip beperkt tot

de geregistreeerde partner. De PW⁵ kent de volgende definitie van partner: een echtgenoot, een geregistreeerde partner of een partner in de zin van de pensioenovereenkomst. Dit lijkt een zeer ruime definitie, zeker als in de toelichting is opgenomen dat een werknemer die een gezamenlijke huishouding voert, gelijk wordt gesteld met een gehuwde werknemer en een werknemer met een geregistreerd partnerschap. Dit geldt echter alleen voor actieve deelnemers. De term partnerrelatie in de PW wordt als volgt omschreven: een huwelijk, een geregistreerd partnerschap of een partnerrelatie in de zin van de pensioenovereenkomst.⁶

Een werknemer die een gezamenlijke huishouding voert, wordt gelijkgesteld met een gehuwde werknemer. Dat is een vooruitgang ten opzichte van de PSW, waar dit niet expliciet was opgenomen. De meeste pensioenuitvoerders maakten dat onderscheid al niet meer, maar er werden wel duidelijk voorwaarden gesteld wanneer een partner als zodanig kwalificeerde. Met deze definitie is dat niet langer aan de orde.

Wel valt op dat hetgeen in de pensioenovereenkomst is opgenomen omtrent de partner bepalend is. Dat laat veel ruimte bij de werkgever en de pensioenuitvoerders. De wetgever ziet hier blijkbaar geen rol voor zichzelf. Nu maar afwachten of de werkgever en de pensioenuitvoerder de ruimte die geboden wordt met betrekking tot het aanmerken van iemand als partner ook benutten.

1. Drs. I.E. Leene-Hoedemaeker is directeur GetSmart pensioenadvies en financiële planning te Tilburg.

Wachttijd/drempelperiode

De wachttijd of drempelperiode in een pensioentoezegging mag maximaal twee maanden bedragen en mag niet gelden voor het partner- en wezenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen (WIA-Excedentpensioen).

Dit is zeker een vooruitgang ten opzichte van de PSW. Daarin was niets vastgelegd omtrent de verplichtingen tot een direct ingaande dekking voor de partner, de wezen en in het kader van arbeidsongeschiktheid.

Wel was op grond van de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen (WGB) het niet toegestaan om onderscheid te maken in deze tussen gehuwde en ongehuwde partners.

Informatieplicht

In de Pensioenwet is een uitgebreide informatiestroom opgenomen van de pensioenuitvoerder⁷ en werkgever richting de (ex-)deelnemer, (ex-)partner en pensioengerechtigden. De werkgever is daarbij verantwoordelijk voor informatieverstrekking met betrekking tot de inhoud van de pensioenregeling, de uitvoerder met betrekking tot de uitvoering.

Ieder jaar moet de pensioenuitvoerder de actieve deelnemers en gepensioneerden een overzicht sturen van de te bereiken en de opgebouwde aanspraken. Het overzicht wordt ook verstuurd bij uitdiensttreding en wordt eens in de vijf jaar verstrekt aan gewezen deelnemers. De regering acht het van groot belang dat pensioenuitvoerders deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen partners rechtstreeks informeren over de uitvoering van de pensioenovereenkomst. In de PW wordt alleen de informatieverstrekking tussen pensioenuitvoerder en deelnemer, gewezen deelnemer, gewezen partner en pensioengerechtigden geregeld.

De informatieplicht aan de ex-partner is nieuw. Informatie rechtstreeks aan de partner van de deelnemer ontbreekt nog steeds. De deelnemer zelf wordt wel geïnformeerd. Men neemt blijkbaar aan dat deze zijn partner inzake zijn/haar rechten op partnerpensioen informeert.

De pensioenuitvoerder is verder verantwoordelijk voor het opstellen van een pensioenreglement. Dit reglement moet in overeenstemming zijn met zowel de pensioenovereenkomst als met de uitvoeringsovereenkomst (regelt de afspraken tussen uitvoerder en werkgever) en vermeldt de rechten en plichten van de uitvoerder ten behoeve van de (gewezen) deelnemer, (ex-)partner en pensioengerechtigde. Het is niet langer een pensioen document tussen werkgever en werknemer. Het pensioenreglement wordt alleen op verzoek aan de werknemer verstrekt.

Directeur-grootaandeelhouder (dga) valt niet onder de Pensioenwet

De definitie van de dga verandert niet. Een dga is een aandeelhouder (direct of indirect) van 10% of meer van de aandelen van een bedrijf. De directeur-grootaandeelhouder valt niet onder de Pensioenwet.⁸ Als er uiterlijk op 31 december 2006 een pensioentoezegging bij een pensioenuitvoerder (dus niet in eigen beheer)⁹ is gedaan en de pensioenregeling gaat voor 1 januari 2008 in dan valt de pensioenregeling onder het nieuwe regime en kan dus tot faillissementsbescherming leiden. Overigens zijn hier ook alternatieven voor zoals bijvoorbeeld een aanvaarde begunstiging of het sluiten van een C-polis buiten de PW om.

Dit heeft ook consequenties voor de partner van de dga. Aan art. 8a PSW ontleende de ex-echtgenote van de dga haar rechten op een bijzonder partnerpensioen. Na invoering van de PW verviel deze mogelijkheid. Als reparatie is art. 3 van de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding (WVP) aangepast.¹⁰

Dit is vreemd, aangezien de WVP over de rechten op de tijdens het huwelijk opgebouwde aanspraken op ouderdomspensioen gaat en niet over bijzonder partnerpensioen. De wetgever zocht een oplossing om de ex-echtgenote van de dga bescherming te bieden.

Afkoop door pensioenuitvoerder

De pensioenuitvoerder kan een klein pensioen (tot € 400) eenzijdig afkopen binnen 6 maanden na 2 jaar na het einde deelnemerschap, echtscheiding en ingang partnerpensioen.¹¹

Deze mogelijkheid bestond ook al onder de PSW¹², echter zonder de 2-jaarstermijn.

Behoud aanspraak op pensioen bij beëindiging dienstverband/verlof

De aanspraak op een partnerpensioen op risicobasis blijft behouden als de deelnemer na beëindiging van de deelneming een werkloosheidsuitkering ontvangt.¹³ Gedurende de uitkeringsperiode wordt de hoogte van het partnerpensioen vastgesteld alsof het op opbouwbasis is overeengekomen. In alle andere gevallen vervalt een aanspraak op partnerpensioen op risicobasis bij het beëindigen van het dienstverband. De dekking van een partnerpensioen wordt niet aangetast wanneer de deelnemer gedurende de deelneming onbetaald verlof opneemt tot een maximum van 18 maanden.¹⁴ Deze bepaling is mede opgenomen om het partnerpensioen veilig te stellen tijdens een levensloopverlof.

Dit is nieuw ten opzichte van de PSW en duidelijk een verbetering van de positie van de partner. Wie de premie van deze risicodekking gaat betalen is op dit moment nog onduidelijk.

Tijdstip keuzerecht uitruil ouderdomspensioen in partnerpensioen

Het recht op uitruil van ouderdomspensioen voor partnerpensioen¹⁵ bestaat in de Pensioenwet ook bij beëindiging van de deelneming aan een pensioenregeling. Op de pensioendatum moet de pensioenuitvoerder de deelnemer standaard aanbieden een deel van het ouderdomspensioen om te ruilen voor een partnerpensioen.

Het is jammer dat de wetgever hier niet meteen heeft doorgepakt. Immers bij (echt)scheiding wordt voor wat betreft de tijdsevenredige aanspraak op partnerpensioen aangesloten bij het ontslagrecht. Waarom is dan ook niet de verplichte uitruil van ouderdomspensioen voor partnerpensioen in het geval van (echt)scheiding geregeld? Een gemiste kans, los van de consequenties die het voor de aanspraken op ouderdomspensioen heeft.

Gefaseerde invoering

Gezien het korte tijdsbestek tot 1 januari 2007 is ervoor gekozen om de Pensioenwet gefaseerd in werking te laten treden. Sommige bepalingen zullen per 1 januari 2007 reeds in werking treden. De bepalingen die meer impact hebben voor de pensioenuitvoerder zullen pas per 1 januari 2008 of 1 januari 2009 in werking treden.

Invoering in 2008

De maximale drempel- of wachttijd voor partner, wezen en arbeidsongeschiktheidspensioen zal twee maanden bedragen. Er is gelijke behandeling van ongehuwd samenwonenden, gehuwden en geregistreerde partners.

De informatieplicht is uitgebreid. Het wettelijk recht om op de pensioendatum het ouderdomspensioen in te ruilen voor partnerpensioen wordt ingevoerd.

Conclusie

In de voorgaande uiteenzetting is duidelijk geworden dat de PW met betrekking tot de (ongehuwde) partner duidelijk ten aanzien van de rechtspositie en het partnerpensioen verbeteringen heeft meegebracht. Of de partner in de zin van de PW als zodanig wordt aangemerkt, is afhankelijk van de pensioenovereenkomst en daarmee van hetgeen werkgever en werknemer met elkander overeenkomen.

Het is jammer dat met betrekking tot wie als partner wordt aangemerkt (nog) geen eenduidigheid bestaat. De ruimte is er gezien de wet, nu de invulling nog.

Wordt dit willekeurig of gaat de wetgever verwijzen naar de definities van partners, zoals die in de sociale verzekeringswetten (bijvoorbeeld de AOW)¹⁶,

de inkomstenbelasting (Wet IB 2001)¹⁷ en de Successiewet 1956 (SW 1956)¹⁸ worden gehanteerd. Het zou verstandig zijn om eenduidigheid in het partnerbegrip te brengen.

Ouderdomspensioen

Ten aanzien van het ouderdomspensioen brengt de PW voor de rechtspositie van de (ongehuwde) partner geen verbeteringen. Op de consequenties van het ontbreken van een regeling voor het ouderdomspensioen ten aanzien van de (ongehuwde) partner zal ik hierna ingaan.

Lang leven

Wanneer (ongehuwde) partners samenwonen en na de pensioeningangsdatum samenblijven, is er niets aan de hand. Zolang de partners leven, wordt er ouderdomspensioen uitgekeerd en wanneer een van de partners komt te overlijden, treedt daarvoor in de plaats het partnerpensioen. Tot zover is er geen verschil tussen ongehuwd samenwonen en een huwelijk of geregistreerd partnerschap.

Nieuw met de invoering van de PW is de uitruil van ouderdomspensioen voor nabestaandenpensioen, indien er een vacuüm zou ontstaan bij beëindiging van een dienstverband. Daarmee wordt bedoeld dat de oude werkgever een nabestaandenpensioen op risicobasis had verzekerd hetgeen bij het verlaten van de dienstbetrekking eindigt. Indien de werknemer niets aangeeft binnen de in de PW gestelde termijn, wordt deze uitruil automatisch tot stand gebracht.

De consequenties die dit op termijn voor de opbouw van ouderdomspensioen bij frequent van baan wisselen heeft, laten zich raden.

Een taak voor de werkgever om de werknemer op deze consequenties te wijzen. Of de werkgever zich

2. Bron: CBS Statline periode 1995 tot 2005.

3. Prof. mr. Gr. van der Burgh, *Kort overzicht van het Huwelijksvermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2003, p. 101.

4. Vastgelegd in de art. 38 tot en met 44 PW.

5. Art. 1 PW.

6. De pensioenovereenkomst zelf is het contract waarin wordt vastgelegd 'hetgeen tussen een werkgever en een werknemer is overeengekomen betreffende pensioen'.

7. Art. 50 PW.

8. Art. 8 van de invoerings- en aanpassingswet PW.

9. De eigen beheersituatie wordt verder buiten beschouwing gelaten. Voor wat betreft het bijzonder nabestaandenpensioen is art. 3a WVP in het leven geroepen en voor wat betreft de rechten op het ouderdomspensioen en het veiligstellen van zowel ouderdomspensioen en bijzonder nabestaandenpensioen, is er sinds 9 februari het arrest van de Hoge Raad (HR 9 februari 2007, nr. R06/021 HR).

10. Art. 3a WVP.

11. Art. 66 tot en met 68 PW.

12. Art. 32 lid 5 PSW.

13. Art. 55 lid 5 PW.

14. Art. 56 PW.

15. Art. 61 PW.

16. Art. 1 AOW.

17. Art. 1.2 Wet IB 2001.

18. Art. 24 SW 1956.

van zijn informatieplicht voldoende bewust is kan op dit moment nog niet beantwoord worden.

(Echt)scheiden

Wanneer partners gaan scheiden, treden de verschillen op. Gehuwde of geregistreerde partners hebben bij het scheiden conform de WVP recht op de helft van het tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdomspensioen. Ongehuwde partners hebben conform deze wet nergens recht op.

Voor wat betreft het partnerpensioen is er zeker sinds de invoering van de PW geen verschil meer noodzakelijk. Hoe de invulling door de werkgever en de pensioenuitvoerder vorm krijgt, is een andere zaak.

De WVP, welke inmiddels geëvalueerd wordt, zou op dit punt nog aanpassing behoeven.

Nu komt het voor dat partners die lang samen zijn het ouderdomspensioen willen verdelen conform de WVP. Dan lopen zij tegen het probleem aan dat deze wet geen grond voor hun wens biedt. Pensioenuitvoerders hoeven ook niet mee te werken aan deze wens. In mijn eigen adviespraktijk kom ik dit probleem regelmatig tegen.

Natuurlijk kunnen deze partners met elkaar overeenkomen dat zij het ouderdomspensioen op pensioeningangsdatum verdelen, zoals conform de WVP bedoeld is. De rechtstreekse aanspraak op de pensioenuitvoerder kan de ex-partner in deze situatie echter nimmer verkrijgen. Daarbij blijft deze moderne samenlevingsvorm steken in de tijd van de zogenaamde Boon/Van Loonberekeningen, waarbij de ex-partners op pensioeningangsdatum, indien zij niet hadden verrekend op echtscheidingsdatum, weer met elkaar te maken hebben en er discussie over de exacte hoogte van het geïndexeerde ouderdomspensioen kan ontstaan (dat komt vrij veel voor op dit moment).

Veranderende vormen van samenleving

Met de veranderde samenleving veranderen ook de vormen waarin men samenwoont of wenst te gaan wonen. Naast partners van verschillend en gelijke sekse, kan het ook zijn dat er broers, zussen, ooms, tantes, neven, nichten, ouders en kinderen willen samenwonen. Al deze mensen zijn naast emotioneel ook financieel een relatie met elkaar aangegaan. Deze relatie is veelal gebaseerd op de verzorgingsgedachte.

Wanneer we het voorgaande evalueren, zien we dat er ten aanzien van het partnerpensioen voor deze samenlevingsvormen mogelijkheden zouden zijn tot op zekere hoogte, afhankelijk van de invulling door werkgever en pensioenuitvoerder.

Kijk naar de definitie van een partner zoals die in de sociale zekerheidswetten wordt gegeven. In alle sociale zekerheidswetten worden twee ongehuwd samenwonenden gelijkgesteld met gehuwden. Dit

geldt ook voor twee samenwonende broers of zussen en voor het samenwonen van een grootouder en een kleinkind.

Wie samenwoont met ouder of kind wordt als alleenstaande beschouwd.

Ook gehuwden die duurzaam gescheiden van elkaar leven worden als alleenstaand beschouwd, uiteraard tenzij ze met een ander samenwonen. Een alleenstaande ouder is iemand die een kind onder de 18 jaar in zijn huishouden heeft, voor wie hij kinderbijslag ontvangt.

De fiscale wetgeving definieert de partner als volgt: Art. 1.2 Wet IB 2001 – onder andere de volgende personen:

a. De niet duurzaam gescheiden levende echtgenoot.

b. De ongehuwde meerderjarige die met de ongehuwde meerderjarige belastingplichtige in het kalenderjaar meer dan 6 maanden onafgebroken een gezamenlijke huishouding voert en gedurende die tijd op hetzelfde woonadres als de belastingplichtige staat ingeschreven in de basisadministratie persoonsgegevens.

Niet als fiscale partner worden aangemerkt bloedverwanten in de 1e graad tenzij 27 jaar of ouder of de persoon die duurzaam gescheiden van zijn echtgenoot (partner) leeft.

Wanneer we deze definitie bekijken en de definitie in de PW, is er voor het partnerpensioen meer dan voldoende mogelijkheid om het partnerbegrip in te vullen.

De WVP, biedt voor deze samenlevingsvormen met betrekking tot rechten op ouderdomspensioen geen enkele mogelijkheid.

Conclusie

Onze samenleving verandert. Met de invoering van de PW is er zeker meer aandacht voor de positie van de partner en zijn/haar partnerpensioen. Of deze nu gehuwd, geregistreerd of ongehuwd is. De feitelijke invulling hangt af van de werkgever en de pensioenuitvoerder. Zij bepalen immers wie er als partner aangemerkt wordt. Tot nu toe blijkt nergens uit dat deze partijen zich bewust zijn van de vergaande rol die zij daarin spelen.

De WVP biedt in het geheel geen mogelijkheden voor de ongehuwde partner om het ouderdomspensioen te verdelen, zoals dat voor gehuwden of geregistreerde partners wel mogelijk is.

De vraag die zich voordoet, is of deze mogelijkheid door de wetgever opgelegd moet worden, of dat werkgevers en pensioenuitvoerders deze mogelijkheid gewoon moeten opnemen in hun pensioenovereenkomst.

De conclusies die getrokken zijn hebben betrekking op zowel collectieve als individuele pensioenregelingen en in het bijzonder de dga. Deze kent eenvoudig de ongehuwde partner niet, laat staan de andere samenlevingsvormen.

Het wordt tijd voor een maatschappelijke discussie met betrekking tot de rechten van de ongehuwd samenwonende partner.

Tot slot

Dit artikel heeft tot doel om het bewustzijn met betrekking tot de (on)mogelijkheden voor de ongehuwde partner te belichten en heeft gezinszins tot

doel om volledig te zijn. Verder merk ik op dat ten aanzien van het partnerpensioen de mogelijkheden voor gehuwden of ongehuwd samenwonenden niet hoeven te verschillen. Voor wat betreft het ouderdomspensioen, zeker bij relatiebeëindiging is dat wel het geval.

Binnen de ongehuwde samenlevingsvormen zijn er veel meer problemen op financieel terrein die nog niet aan de orde zijn geweest.

Buitenhuwelijkse relaties gezien vanuit een sociologisch perspectief

116

Prof. dr. C. de Hoog¹

De levensloop en de relatievorming zijn sterk gewijzigd. Tot begin jaren zeventig van de vorige eeuw volgt de meerderheid van de bevolking een traditioneel patroon. Jongeren verlaten het ouderlijk huis om te trouwen of om te gaan studeren en daarna te trouwen. Relatief kort na de huwelijksdatum worden er kinderen geboren.

De veranderingen met betrekking tot huwelijk en gezin zijn velerlei. In deze bijdrage wordt de nadruk gelegd op buitenhuwelijkse relaties: het ongehuwd samenwonen en de latrelatie. De relaties hebben te maken met veranderende culturele opvattingen en met gewijzigde transities in de levensloop van jongvolwassenen en van ouderen. Vanuit een sociologisch perspectief is er sprake van individualisering en informalisering van de relatievorming. In het slotgedeelte worden de buitenhuwelijkse relaties vanuit een sociologisch perspectief gezien.

1. Inleiding

Veranderende waarden en normen met betrekking tot relatievorming, huwelijk, gezin en scheiding hangen nauw samen met andere maatschappelijke ontwikkelingen en veranderingen.² Kenmerkend voor de afgelopen vier decennia, zonder te streven naar volledigheid, zijn de voortschrijdende secularisatie, de ontzuiling, de invoering van de pil, de verhoging van het opleidingsniveau in het bijzonder bij vrouwen, de vestiging van de verzorgingsstaat, de verhoging van de welvaart, de gewijzigde sociale controle en de tweede emancipatiegolf. Deze ontwikkelingen hebben mede invloed op de aard van relatievormen en rolpatronen binnen relaties.

Naast het huwelijk zijn het ongehuwd samenwonen, al dan niet via een geregistreerd partnerschap of notarieel contract, en de latrelatie populair geworden. In het algemeen kan worden gezegd dat het keuzepakket van de relatievorming bij jong en oud is vergroot. Een vergroting die ook tot uiting komt in de wetgeving op het gebied van het familie- en jeugdrecht, zoals bijvoorbeeld de invoering van het geregistreerd partnerschap en het

openstellen van het huwelijk voor personen van gelijk geslacht.

Er is sprake van individualisering en van informalisering.³ Op deze weerbarstige begrippen wordt in het slotgedeelte nader ingegaan.

In de tweede paragraaf wordt, na een korte historiserende beschouwing, het ongehuwd samenwonen en daarmee samenhangend de gewijzigde levensloop gezien. Tevens komt in deze paragraaf een aantal mogelijke knelpunten aan de orde. Vervolgens wordt in de derde paragraaf de latrelatie (living apart together), een andere vorm van een buitenhuwelijkse relatie, behandeld. In het slotgedeelte worden de ontwikkelingen in een sociologisch perspectief geplatest.

2. De opkomst van het ongehuwd samenwonen

De kiem van de veranderingen met betrekking tot huwelijk en gezin is eind jaren zestig van de vorige eeuw gelegd. De voorlopers zijn aanvankelijk een beperkte groep hoogopgeleide jongeren, veelal woonachtig in de hoofdstad. Onder deze jongeren wordt het 'bon ton' zich te verzetten tegen gezags-

1. Prof. dr. C. de Hoog is emeritus hoogleraar gezinsociologie en gezinsbeleid.

